

LÂMÎ'Î ÇELEBİ'YE İSNAT EDİLEN BİR ESER: RİSÂLE-İ NEFSÜ'L-EMR-İ LÂMÎ'Î

Hasan Ali ESİR*

Lâmi'î Çelebi, XV. yüzyılın son çeyreği ile XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşamış (1472-1532), çeşitli konularda manzum-mensur, tercüme-telif çok sayıda eser vermiştir.¹ Ancak eserlerinin tamamı henüz incelenmemiştir. Onun eserlerinden bazıları küçük risaleler şeklinde olup değişik yazmalar arasında bulunmaktadırlar. Bunlardan bazılarının tam olarak Lâmi'î'ye ait olduğu da belli değildir.

Muhtelif kütüphanelerdeki kimi mecmualarda yer alan bir risale, başlığında Lâmi'î Çelebi'ye isnat edilmektedir. Bunlardan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 3182 numarada kayıtlı yazmanın içerisinde sayfa numarası verilmeden ve yedi sayfadan müteşekkil nüshada başlık: *Risâle-i Nefsü'l-Emr-i Lâmi'î*; Ali Emîrî Efendi (Manzum) 665/6'da kayıtlı yazmanın 57. sayfasında yer alan nüshada: *Nefsü'l-Emr-i Lâmi'î Efendi Rahmetullahı (Aleyhi)*; İstanbul Belediyesi (Taksim Atatürk Kitaplığı) Muallim Cevdet No: k.144'te (Nuran Tezcan'da yanlışlıkla k. 114 olarak verilmiştir) kayıtlı yazmanın 153., 154. ve 155. sayfalarında yer alan nüshada: *Hazâ Nefsü'l-Emr-i Lâmi'î Çelebi Rahmetullahi Aleyhi* şeklindedir. Risale'nin adı, kaynaklarda *Münâzara-i Nefs ü Rûh, Münâzara-i İns ü Cân, Nefsü'l-Emr-nâme* şekillerinde de geçmektedir.²

* Dr., KTÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

1 Lâmi'î Çelebi'nin eserleri için bakınız: Hasan Ali Esir, *Lâmi'î Çelebi Ferhâd ile Şîrin, İnceleme-Metin- Sozluk*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi, İstanbul-1998, s. 24-30.

2 Nuran Tezcan, *Bursalı Lâmi'î Çelebi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Enstitüsü, Türkoloji Dergisi, C. VIII, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara-1979, s. 335.

Biz metni, yukarıda kayıtlarıyla birlikte verdiğimiz üç nüshayı karşılaştırarak oluşturmayı düşünmüştük. Ancak bu üç nüsha birbirinden çok farklı idi. Hâl böyle olunca bunlar arasında oldukça muahhar olmasına rağmen istinsah tarihi bilinen ve daha tam olduğu izlenimi veren İstanbul Üniversitesi nüshası üzerinde çalışmayı uygun gördük.

*XVIII. yy İstanbul'a Dair Risâle-i Garîbe*³ adlı eserde incelenen risale de bizim incelediğimiz risalenin-bazı farklar olsa da- aynıdır. Eserin nâşiri, Giriş Bölümü'nde, "İstanbul'da Nuruosmaniye Kütüphanesi nr. 4925'te kayıtlı bir risale mecmuasının 48b- 76a sayfaları arasında yer alan bu risalenin müellifi ve müellif tarafından konulmuş bir ismi malûm değildir. Harekeli nesih ile, aharsız bir kâğıda yazılmış olan eserde her sayfada 13 satır vardır. Eserin ismi de kayıtlı değildir. Müellifi tarafından konmuş bir isim bulunmadığı için, onun kendi eserini tanımlarken kullandığı *risâle-i acîbe.. makâle-i garîbe* ifadelerinin ilhamıyla eseri *Risâle-i Garîbe* olarak isimlendirmeyi uygun bulduk."⁴ diyerek risalenin bulunduğu yeri, müellifinin meçhul olduğunu ve eser hakkında bazı teknik bilgiler vermektedir. Ayrıca nâşir, eserin istinsah tarihinin h. 1132 (m. 1720) olduğunu da belirtmektedir.⁵ Meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için nâşirin ele aldığı nüsha ile bizim incelediğimiz nüshanın ilk iki paragrafını buraya alıyoruz:

Delâlet-i tarîk-i hidâyet için dünyâ tâlibleri (hakkinda) "ed-Dünyâ cîfetün ve tâlibühâ kilâbun" ve bî-edebler hakkında "el-İmânu mine'l-ḥayâ" (buyurulmuştur).

Pes imdi sebab-i te'lîf-i risâlet(-i) 'acîbe ve mücîbe-i tedkîk-i makâle-i garîbe oldur ki halkıñ sefâhatine nazâr édüp ve lağviyyâtını istimâ' eyleyüp elem şiddetin ḥâtıra édüp herkes(i) gendi 'aybları ile taqdîr eyleyüp erbâb-ı zîrâfete ḥayli elem ve ıztırâb vérdükleri ecilden bî-ihtiyâr lisânıma gelen nâ-şâyeste zuhûra gelüp şütüm-ı muğallaza ile şetm-i azîme başladım.⁶

Bizim incelediğimiz nüshada ise aynı bölümler şöyledir:

Şükr ü sipâs ol pâdişâh-ı bî-hemtâya ve şehen-şâh-ı zü'l-'izz ve'l-kibriyâyedür ki dergâh-ı 'âlî ve penâh-ı müte'âlîden gerden-keş olan cebâbire kilâbdan ḥôr u ḥakîrdür. Ve şad-hezâr ezhâr-ı ḥadâyık-ı şalavât ol 'andelîb-i terennümserâ-yı bâğ-ı ḥakâyık cem'inedür ki delâlet-i tarîk-i hidâyet içre fütühât-ı ebvâb

3 Hayati DEVELI, *XVIII. yy İstanbul'a Dair Risâle-i Garîbe*, Kitabevi, İstanbul-1998, 172 s.

4 *age.*, s. 11.

5 *age.*, s. 11.

6 *age.*, s. 19.

olmuştur ki laţif edâlardan ve h b nidâlardan hevâ râğıbları ve dünyâ t libleri hakkında *ed-dünyâ c fet n ve t libuh  kil bun* gelmişdir.

Ve ba'de sebep-i te'lif-i ris le-i 'acibe ve m cib-i dek yık-ı garibe oldur ki n -g h bir heng m-ı seher d ny nuñ  l m u şed yidin ve muhık-ı har yirin (?) idr c-ı h tira idüp ekser n s kendü t hem ve ğayri ile muqayyedler olmayup erb b-ı zar fete elem ve ař b-ı le afete end h u ğam vird klerinden n ři bi-ihtiy r ve bi'l-ıztır b lis numa gelen n -ş yeste kel mları zıkr idüp giry ne ihtiy rumdan dest-i taħamm li 'adem-i taħliř ve ħur b u ş t m-ı kavğaya ř r ' u  g z eyledüm.

Görüldüğü gibi her iki nüshada müstensihlerin keyfi tasarruflarından kaynaklanan farkların bulunduğu görülmektedir. Yalnız bizim gördüğümüz  c nüshanın da başlığında L mi'  Çelebi adı geçmekte ve incelediğimiz nüshanın son bölümünde iki yerde Risale'nin adı *Nefsü'l-Emr* olarak verilmektedir. Nuruosmaniye nüshasında ise herhangi bir isimden bahsedilmediği belirtiliyor.

şimdi eserin incelenen her iki nüshasından (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 3182 ve Nuruosmaniye Kütüphanesi nr. 4925) hangisinin daha güvenilir olduğunu tespit etmek gerekir. Bunun için, öncelikle müellif hattını bulmak ya da müellif hattına en yakın olan nüshayı tespit etmek l zım. Gerek metnini aşağıya aldığımız ve gerekse gördüğümüz nüshaların hiçbirinde -başlıklar hariç- müellife ait kesin bir bilgi yoktur. Ayrıca bu nüshalardaki madd  iml  yanlışlıkları ve ifade bozuklukları bunların hiçbirinin müellifin kaleminden, hatta iyi bir m stensihnin kaleminden çıkmadığını göstermektedir. Dolayısıyla bunların müellif nüshası olduğunu söylemek zordur. Aynı şekilde Nuruosmaniye nüshasının da müellif hattı olamayacağı belirtilmektedir.⁷

İstinsah tarihi meselesine gelince, Nuruosmaniye Kütüphanesi nr. 4925' te kayıtlı nüshanın istinsah tarihi h. 1132 (m. 1720), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 3182 numarada kayıtlı nüshanın istinsah tarihi ise h. 1299/ m. 1881'dir. Bu durumda her iki nüsha arasında yaklaşık 161 yıl vardır. Ancak bu nüshalardaki ifade farkları bunların birbirinden kopya edilmediği izlenimini vermektedir. Diğer iki nüshada isi -Ali Em r  Efendi (Manzum) 665/6 ve İstanbul Belediyesi (Taksim Atatürk Kitaplığı) Muallim Cevdet No: k.144- istinsah kaydı yoktur. Dolayısıyla nüshalardan hangisinin daha güvenilir olduğunu kesin olarak söylemek durumunda değiliz.

Eserin nüshaları arasında neden bu kadar büyük farkların olduğu akla geliyor. İlginç bir anlatma tekniğiyle ve halk diliyle kaleme alınan Risale, muhte-

⁷ *age.*, s. 11, 12.

meldir ki sonraki meçhul müstensihler tarafından bazı eklemelerle olduğundan daha farklı bir duruma getirilmiştir.

Bütün bu değerlendirmelerin sonucunda şunları söyleyebiliriz: Eser müellifini kesin olarak tespit etmek mümkün olmamıştır. Yukarıda zikrettiğimiz üç nüshanın başlığı dışında, eserin Lâmi'î Çelebi'ye ait olduğunu gösterir başka bir bilgi yoktur. Dolayısıyla şimdilik, eser "Lâmi'î Çelebi'nindir" ya da "değildir" şeklinde kesin bir hükme varamıyoruz. Bununla birlikte, Lâmi'î Çelebi'nin diğer eserleri ile bu eserin üslubuna bakılırsa-aksini gösterecek daha kuvvetli bir delil bulunana kadar-risalenin Lâmi'î'ye ait olduğunu söyleyerek başlıklarda verilen bilgiye bağlı kalacağız.

Risalede Dikkat Çeken Belli Başlı Hususlar:

Risale her şeyden önce bir adabımuâşeret kitabı sayılabilir. Eserde dikkat çeken belli başlı hususları şekil ve muhteva bakımlarından şu şekilde değerlendirebiliriz:

1. Eser şekil bakımından tam bir mensur hikâyedir. Anlatılanlar yazar-anlatıcının ağzından nakledilmektedir. Konu giriş, gelişme ve sonuç bölümleri ile ele alınmıştır. Hikâye, klâsik halk hikâyelerindeki klişe giriş cümlesine benzeyen *Şükr ü sipâs ol pâdişâh-ı bî-hemtâya ve şehen-şâh-ı zü'l-'izz ve'l-kibriyâyedür ki...* cümlesiyle başlar. Takip eden ikinci ve üçüncü paragraflarda risalenin yazılmasına âmil olan sebepler sıralanır. Dördüncü paragrafla birlikte ise hikâyedeki konulara geçilir.

2. Hikâyede dikkati çeken hususlardan biri de cümle yapısıdır. Cümlelerpek azı dışında-yapı bakımından baştan sona sıralı cümleler şeklindedir...*ve yağlı pilâvı dest-mâline şarup yağın akıdarak hânesine götüren gedâ-çeşmlere; ve kadayıfı kaşık ile ve hōş-âbı pelâv kaşığıyla yiyenlere; ve dahi ta'âm ortada iken Fâtiha okuyan nifâklara...* gibi.

3. Risale, baştan sona adabımuâşeret kurallarına uymanın gerekliliği ve toplumdaki genel aksaklık ve bozuklukların eleştirisi üzerine kurulmuştur. Bu eleştiriler sıralanırken, bunların düzeltilmesi yönünde bir isteğin olduğu görülmektedir...*ve bir kimse bir hikâyeye başladıkda öñünü alup anuñ soñu şuña çıkacaktır diyü anı iskât ve kendüsi bir âher hikâyeye başlayan bî-edeblere; ve bardak ile şu içüb de yanında olan adama "tut!", "yire koy!" diyen başiretsizlere; ve çârşü içinde kendüden büyük âdemiñ ardınca giderken yolda râst geldiği âdemlere savt-ı a'lâ ile hâl ü hâtır şoran erkeklere; ve bârgîr üstinde oturup muşâhabet iden bî-rahlara; ve dâimâ kahve-hânede nefir-h^wâne çekenlere; ve bir kimse hafıyyeten yazı yazarken yazısına bakan yüzi karalara; ve bir kimseniñ tarafından birine mühürli ve muşamma'lı mektüb yâ nâme veyâ tezkire gönderüp ol gönderilen âdem mühürlerin izâle idüp mahfice okurken âherden "nedür ol?"*

diyen, "Yâ getür ben de kırâat ideyim." diyen şeddelü eşeklere; ve ta 'âm vakti geldükde vaktini bilüp kibâr ziyâretine varan kuzgun edebsizlere; ve kibâr huddâm-larına 'âşık geçinen püzevenlere; ve tabl ü sürnâ ile mahallede şarâb içüp halkı âgâh iden bi-hicâblara...gibi.

4. Risalede; ... geyik destânın okuyanlara... kıra yeriñ gömgök evliyâsı görünüp... ve dañi şudan bir eser yoğiken... eli kırıyacaklara... yüzi kıralara... güç ile görmüşlere... gibi deyimler sıkça geçer.

5. Risalede devrin sosyal hayatı, gelenek ve göreneklerinden çarpıcı izler bulunmaktadır:... ve elifli külâh urunup kıra yeriñ gömgök evliyâsı görünüp... Hızır'lyâs çevgânın getürenlere; ve tekyegâhlar öninde celb-i dünyâ için önlerine çerâğ koyup oturanlara... ve pîrlikde ak şakalın kırküp yâhüd pîrligin ihtifâ için boyalar sürüp raht ile yigitlenen kıoca pelidlere; ve pîrâyelerini kız gelinler gibi boya ve tel ile yüzlerin bezeyen pîre-zen menhûslara... ve sipâhî geçinüp şarı şalvâr giyen bî-edeblere; ve "bahâdırım" diyü başına kıartal kıanadın şokanlara...ve başı kel olup da başına reng-âmiz mâî veyâ çemenî yeşil 'arakıyye giyüp başı nakkâş çenâğına müşâbih olan foğüllara... ve namâz kılmayıp nümâyiş için elinde tesbih götüren münâfıklara...ve bâzâr içinde kâfir ve Yehüdî tâifesinden şarâb akçesi isteyen bî-hayâlara... gibi.

6. Eserin pek çok yerinde hakaret dolu ifadeler yer almaktadır: ...da'vet olunmayan mahale varan eşeklere... ve hayvânât şü içerken sıkılık uran şıgırlara...ve kibâr sofrasında ta 'âm şâhibiniñ huddâmın sofraya da'vet iden edeb-sizlere...gibi.

Genel olarak değerlendirdiğimizde bu Risale, küçük olmakla beraber, devrin sosyal hayatını, gelenek ve göreneklerde aksayan yönlerini gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. Esere bu açılardan baktığımızda önemi daha iyi anlaşılmuş olur kanaatindeyiz.

RİSÂLE-İ NEFSÜ'L-EMR-İ LÂMÎ'Î*

Şükr ü sipâs ol pâdişâh-ı bî-hemtâya ve şehen-şâh-ı zü'l-'izz ve'l-kibriyâyedür ki dergâh-ı 'âlî ve penâh-ı müte'âliden gerden-keş olan cebâbire kilâbdan hür u hâkırdür. Ve şad-hezâr-ı ezhâr hadâyık-ı şalavât ol 'andelîb-i terennüm-serâ-yı bâğ-ı hâkıyık cem'inedür ki delâlet-i tarîk-ı hidâyet içre

* İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 3182 numarada kayıtlı yazmadan aldığımız metinde varak numaraları yoktu. Varak numaralarını /1, /2 şeklinde gösterdik.

fütühât-ı ebvâb olmuşdur ki laṭif edâlardan ve hûb nidâlardan hevâ râğıbları ve dünyâ ṭalibleri hakkında *ed-dünyâ cîfetün ve ṭalibuhâ kilâbun*⁸ gelmişdür.

Ve ba‘de sebeb-i te‘lif-i risâle-i ‘acîbe ve mücib-i deḳâyık-ı ğarîbe oldur ki nâ-gâh bir hengâm-ı seḫer dünyânuñ âlâm u şedâyidin ve muḫıkk-ı ḫarâyirin (?)⁹ idrâc-ı ḫâṭıra idüp ekşer nâs kendü tühem ve ğayri ile muḳayyedler olmayup erbâb-ı zarâfete elem ve aşḫâb-ı leṭâfete endüh u ğam virdüklerinden nâşi bî-iḫtiyâr ve bî-l-ıztırâb lisânuma gelen nâ-şâyeste kelâmları zıkr idüp giryâne iḫtiyârumdan dest-i taḫammüli ‘adem-i taḫliş ve ḫurûb u şütüm-ı ḳavğaya şürü‘ u âğâz eyledüm.

Evvelâ dâire-i uşûlden ḫâric olup daḫi ta‘lim-i ‘ulüm u edeb ile muḳayyed olmayan cühelâya cenâb-ı Ḥazret-i zü'l-mennândan ricâ vü niyâzum budur ki berây-efşân (için) edeb-ḫâneye varduğda ol çâh-ı menḫûsa düşe ve eyyâm-ı şitâda ‘azîm zifozlara müşâdif ola ve zeker ü meşânesi ḫavâlisinde mükerrer ve müte‘addid ḳan çıbanları çıka ve câme-ḫ^wâbına kırık ‘aded mâr-ı ef‘î dire; ve ḳatır depmesine ve öküz süsmesine mülâkî ola; ve dâbbe-süvâr tarık ü esvâk içre giderken başından destârı düşüp ehl-i dükkân ḫarâm-zâdesinüñ şit ü şadâsiyla melâmete uğraya; ve ‘âkıbetü‘l-emr bir meclis-i ‘azîmede rabṭâne ṭırtır çeküp üftâde-i ḫicâb ü rüsvây ola. İmdi bu da‘vât-ı sâlifât u muḫâlifât kimlere ‘âid ü râci‘ ola?

Evvelâ ḫaḳîkat da‘vâsiyla riş-ḫand olup ehl-i zerâfeti ve erbâb-ı leṭâfeti kesüp biçen şüfilere; ve bir düd-ı âhdan tekye külâhı urunmuş ‘âşık-meşreb şâfi dillü terlere; ‘ankâlık iddi‘âsın ider simürğa siñek¹⁰ dimez bir ‘acâyib ḳuş olan ḫöd-pesendlere; efkâr u ḫaddinde evkâr (ve) medâri-i ḫibrinde bî-kâr olup kerkes ḳuşı gibi bî-per ü bâl olmuşlara; ve hidâye okumuş hidâyet bulmamış faḳırlere; /2 ve kule şüfilerine zenclik iden abṭal ve ebterlere; ve isti‘mâl iden şüfilere; ve başına şemed-i siyâhî şarınup ğâbir sevgilerin diyen etrâk-i bî-idrâklere; ve ıştılâḫât u ‘ibârât söylerin zann idüp Türki kelâmı dîvâr deliklerine şoḳanlara; ve ḳarye-be-ḳarye Ka‘be-i mükerreme şüretin gezdirüp ḳapu ḳapu geyik destânın okuyanlara; ve elifli külâh urunup ḳara yeriñ gömgök evliyâsı görünüp çerâğ u ‘ilm ile ḫabr ve ḫalka ezâ vu cefâ iden semâ‘ u şafâ bilmez müridlere; ve

8 "Dünya lâşedir, onu isteyen köpeklerdir." Bu hadis *Keşfü'l-Hafâ*'da: Ed-dünyâ cîfetün ve tullâbuhâ kilâbun: "Dünya lâşedir, onu isteyenler köpeklerdir." şeklinde rivayet edilmektedir. Ayrıca hadisin lâfzen mevzû, manen sahih olduğu da belirtilmektedir. (İsmail bin Muhammed *El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ ve Müzilu'l-İlbâs*, Beyrut-1988, s. 409).

9 Metinde okunuşundan tam emin olamadığımız kelimeler ile ne demek istendiğini tam anlayamadığımız ifadeleri (?) işaretiyle belirttik.

10 Metinde "sinek" şeklinde yazılmıştır.

Hızır'lyās çevgānın getürenlere; ve tekye-gāhlar öninde celb-i dünyā için önlerine çerāğkoyup oturanlara; ve eyyām-ı temmūzuñ şiddet-i harāretinde mesāfe-i ba'ideden uvağ divşirüp (?) getüren peyklere; ve āhū pōstundan libās u şüret düzüp, "Er oğlu ve nefis oğluyuz, özge nerce kazāya siper için üç pāre nezr ve bir kurbān göründi(?)" diyüp kerāmet kaydına düşmiş geyiklere; ve aña i'timād iden har-ı lā-yefhemlere; ve zil-i şücā'dan(?) tāc giyenlere; ve yollarda oturup mezbelelerde oynar dīvānelere "evliyādur" diyenlere; ve pīrlıkde aq şakalın kırküp yāhūd pīrlığın ihtifā için boyalar sürüp raht ile yigitlenen koca pelıdlere; ve pīrāyelerini¹¹ kız gelinler gibi boya ve tel ile yüzlerin bezeyen pīre-zen menhūslara; ve esrār u beng 'āşıklarına; ve būze-hāne şulblerine; ve haşhāş-hūwārlara; ve kumār-bāzlara; ve şol ferağ tarlığın iden bī-'ārlara; ve ölü helvāsına ve düğün aşına göz karardup yiyişen 'ayyār tarrārlara; ve daħi yuvadan uçmamış bün yavrular şikārı için kebüter-bāzlık iden nā-bekārlara; ve mücerred oğlan şaydına ālet ü azīm bahā ile kebüter iştirā idüp zenberekli kümesler ihdās eyleyen mu'allim-i bī-amānlarla; ve yalancı emīr ve kezzāb pīrlere; 'avāmuñ azğunlarına; dānişmendūñ kuzğunlarına; /3 da'vet olunmayan maħale varan eşeklere; ve yağlı pilāvı dest-māline şarup yağın akıdarak hānesine götüren gedā-çeşmlere; ve kadayıfı kaşık ile ve hōş-ābı pelāv kaşığıyla yiyenlere; ve daħi ta'ām ortada iken Fātiħa okuyan nifāklara; sofrā ortaya yayılıp ta'ām hāzır u āmāde olduğda "hele katlan! Fulān kes daħi gelsün!" diyü intizāra düşen harlara; ve sipāhī geçinüp şarı şalvār giyen bī-edeblere; ve "bahādırım" diyü başına kartal kanadın şokanlara; katır eyerine pāldüm tağanlara; ve ihtibār ile tūfeng atılırken kal'a nişān-gāhlarına karşı efşāne oturan eşek bahādırlara; ve hayvānāt şu içerken şıklık uran şıgırlara; ve çakırsız mesh giyenlere; ve bir kimseden söz işidüp āhere gānz iden tiryāki murdārlara; ve ba'z kimsenuñ evşāfın ve 'aybın otururken muvācehesinde dimeyüp kalkıp gitdükdən soñra verāsından diyen hınzırlere; ve bir muşāħabeti ibtidāsından dinlemeyüp temām olacağ maħalde evvelini su'āl iden pūzevenlere; ve Türkçeyi bilür küffāra, küffār lisānınca söyleyen hanāzır-i bī-dīnlere; ve kendü eşvābını düzmek ile muqayyed olan harlara; ve kibār sofrasında ta'ām şāhibiniñ huddāmın sofraya da'vet iden edebsizlere; ve bī-'ulūm u bī-ma'ārif olup 'ālim geçinen gūsiste-'ināna; ve otaşın ve huddāmın göstermek ile muqayyed olan hamīri murdārlara; ve şakallı olup şarığından taşra perçem gösteren 'atık-pūşışlere; hammāmda gāsl iderken götin gösterden bī-şerm geñezlere(?); ve biñ tārīhinden soñra evlenüp 'avretinde vefā me'mül iden bī-'aķillara; ve tārīh-i mezkürdan soñra evlenmek kaşd iden nādānlara; ve maķşūdı ancak bir şaħşa ziyāfet iken meclisine münāsebetden dūrā-dūr olan şaħşı süci idhāl iden

11 Metinde "pīrāyeler ki" şeklinde yazılmıştır.

idrâksizlere; ve kendüsi temâm müflis iken mürâbağa ile akçe alup âhere ziyâfet ve helvâ şöbeti iden nikbet-me'âblara; /4 ve miqdâr-ı kifâye cihet-i ta'ayyüş var iken Hindüstân seferin ihtiyâr iden tama'kâr şıgır bâzergânlara; ve rîş-i tama'kâr yekûn müflis mışdâkınca(?) ziyâde mürâbahaya tama' idüp biñ derd ü miñnet ile cem' eyledüğü taşadduk akçesin müflis ehl-i hizmetlere kapdıran nâ-kislere; ve on guruh sermâye ile dükkâna oturup anı dañi viresiye kapdırup soñra hüsrân u sergerdân kalan çatırlara; ve meclisde müft ihtiyâr iden galizlere; ve şarâb meclisinde izhâr-ı fazilet idüp muşâhabet-i 'ilm ve mübâhâşe-i ma'arif ü taşavvuf iden eşek şüfilere; ve yağmurlı günde şalıncağ şalınan yâdigârlara; ve 'âşıkı olmayup bayramda yalnız şalıncağa binüp şallanan, kıocsun maqâmında şalınan fâhişelere; ve aşhâb-ı sa'âdet mezemmetin iltizâm-ı mâ-lâ-yülzem eyleyen nikbet-zemâm u nemmâm tiryâkilere; ve meclisde mütekellim vahde ve çeñe defterdarı olup kimseye nevbet degirmeyen pür-ker şülüşü'l-kurla(?) mübtelâ humârlara; ve mıkramesiniñ içine tükürüp ya sümükürüp yine açup içine nazar iden esterlere; ve bir kimseniñ cem'ini(?) götüren şahibiniñ izinsiz ve 'uhdesine teklifsiz, kendüliginden gelen istikbâl ve kendüyi teşyi' ve maqâm-ı hizmetde olanlara kethüdâlık idüp aşcı ustalara dañi "şunı söyle, bunı böyle eyleñ!" diyen doñuz, fuzüli, kıuzgun gidilere; ve tolma şahnın sofraya ve ortaya kıoduğdan soñra (huddâmını) çârsüya yoğurt aramağa gönderen ve giden mühmelâtlara; ve hatunını önüne düşürüp seyre giden deyyüşlara; ve yolda kıaşap ve bakkal dükkânları önüne gelince "Yâ 'Âyişe kıadın! kıaç vâkıyye lahım ve ne miqdâr pirinc ve yağ alalım?" diyü çârsü yüzinde ve nâ-mahremler muvâcehesinde 'avretin şadâsın illere işitdiren 'ârsız ve gayretsiz sâz teg(?) kıodoşlara; ve on beş günde bir mesh-i pâbüş kııkarup eski ârâstede(?) cedîdi ile mübâdele iden deñsiz ve sefih hizlere; ve dadı kıadın pâyesiyile hânesinde ayna ile destârını şaran şaşkın harîflere; ve yağmurlı günde destârın şıyânet için, kıirli ve sümüklü mıkramesin pâk destârı üstine kıoyan merkeblere; /5 kıarş akçe alup beş çifte kıayığ ile hişâr seyrine giden eblehlere; ve istihkâkı yoğiken şadr-ı a'lâ gözeden melâ'In-cenâba; ve ba'z et'ime-i nefise dest ile yemek 'âdet iken iz'ânsız ve şabırsız olup burun fişırdısı ve ağız şapırdısı ile girişüp şağa ve şola bakmayan ebü'l-batñ geyiklere; ve dañi şudan bir eşer yoğiken hilâl kıorca şakal yaşları(?) izhâr iden deñsiz süfehâya; ve Etrâk dânişmendi(?) ile kıahve-hâne ve büze-hâne ve mey-hâne ve çârsüya¹² ma'an giden bi-mezâk hayvânlara; ve kıisesinde sım ü zeri olmayup nigâra ve cüvâna 'âşık geçinen şığırlara; ve kıaba Türk kelâma kıadir ve zerâfete mâhir degil, yollarda müsâdif olduğı havânine zen döstluk 'arz idüp, "Birim, sen şakla benüm morlımı(?), kıadınım nereden işersin?" zerâfetler iden pür-hünerlere; ve bâde

12 Metinde "çârsüya" şeklinde yazılmıştır.

meclisinde cūd u sehā āşikār ve vāfir şey hibe idüp irtesi gün hüşyār olduḡda peşimān olan ḡalafatlara; ve başmaḡnuñ içine ayaḡı Őıḡmayup nıŐı taŐrada ḡalan cedİd-i Őehr oḡlan puŐtlara; ve kezā öz oḡlu ile bāde Őohbetinde hem-ḡadeḡ olup "lahmūke laḡmī"¹³ muŐāḡabet iden kāfir, dīnsiz¹⁴ gidilere; ve Őoḡuḡa taḡammūl idemeyüp 'uryān, abdāl geçinen sūfehāya; ve ba'z kevāyikūñ 'avreti ḡinnā isteyüp tenḡāda almak mūmkin iken ḡahve-ḡānede ḡuddāmına, "Bre oḡlan! Var da fūlān sipāriŐi itdiler." diyen bī-'ār sefhilere; ve ḡahve-ḡānede yāḡūd aḡbāb yanında oḡlanına, "Bize var fi'l-ḡāl evden bŷyŷk kīseyi geḡtŷr, yanumda ḡarclıḡ ḡalmadı." diyen ŐaŐkınlara; ve ḡahve-ḡānede zevcesine ḡaftān biçen mikke-ḡarīflere(?); ve kŷcŷk oḡlancuḡı alup mescide ma'an gŷtŷren merkeblere; ve baŐı kel olup da baŐına reng-āmiz māi veya emenī yeŐil 'araḡıyye giyŷp baŐı nakḡāŐ enāḡına mŷŐābih olan foḡŷllara; ve Őtey geçmiŐ(?) tiryākī yārānıñ ḡālinden fehmi itmeyŷp Őavt-ı a'lā ile cavḡ cavḡ muŐāḡabet iden deñsizlere; ve bir kimseniñ tuḡaf maḡŷlesinden bir yādigārı Őlse ma'a-hazā Őatılıḡı dahi olsa elbette "Őunu baña fŷrŷḡt veya hibe eyle!" diyŷ teklīf-i mālā-yuḡāk iden cāmŷlara; /6 ve ta'ām yenŷrken yek yek aḡza baḡmaḡı 'ādet idinen bī-mezākılara; ve ba'de't-ta'ām el yunurken legen içine sŷmŷk besteleyenlere; ve ba'z ziyāfetlerde laḡif Őekerlere yaḡlı ellerin silen eli ḡurıyacaḡlara; ve 'İd gŷnlerinde gelinlik kızıların bayram seyirlerine ve Őalıncaḡa ıḡaran gŷziyle gŷrmŷŐ ḡodoŐlara; ve bir kimse bir ḡikāyeye baŐladıḡda Őŷŷnŷ alup "anuñ Őoñı Őuña ıḡacaḡdır." diyŷ anı iskāt ve kendŷsi bir āḡer ḡikāyeye baŐlayan bī-edeblere; ve bardaḡ ile Őu iŷb de yanında olan adama "tut!", "yire ḡoy!" diyen baŐiretsizlere; ve ārŐŷ¹⁵ içinde kendŷden bŷyŷk ādemiñ ardınca giderken yolda rāst geldiḡi ādemlere Őavt-ı a'lā ile ḡāl ŷ ḡāḡır Őoran erkeklere; ve bārḡir ŷstinde oturup muŐāḡabet iden bī-raḡmlara; ve dāimā ḡahve-ḡānede nefir-ḡWāne çekenlere; ve bir kimse ḡafıyyeten yazı yazarken yazısına baḡan yŷzi ḡaralara; ve bir kimseniñ ḡarafından birine mŷhŷrli ve muŐamma'lı meḡtŷb yā nāme veyā tezkire gŷnderŷp ol gŷnderilen ādem mŷhŷrlerin izāle idŷp maḡḡice oḡurken āḡerden "nedŷr ol ?" diyen, "Yā geḡtŷr ben de ḡırāat ideyim!" diyen Őeddelŷ eŐŐeklere; ve ta'ām vaḡti geldiḡde vaḡtini bilŷp kibār ziyāretine varan ḡuzḡun edebsizlere; ve kibār ḡuddāmılarına 'āŐık geçinen pŷzevenglere; ve ḡabl ŷ sŷrnā ile maḡallede Őarāb iŷp ḡalḡı āḡāḡ iden bī-ḡicāblara; ve bedī' ŷ fettān iŷn birbirleriyle lec ve beynlerinde bŷrŷdet iden

13 "Etin etimdir." Hadis kitaplarında bŷyle bir ibareye rastlanmadı. Hz. Ali'yi İŐlāmī Őlŷlerin dışında sevenlerin ortaya attıkları sŷzlerden biri olabilir. (Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslāmī Kaynaklı Sozler*, Enderun Kitabevi, İstanbŷl-1992, s. 101).

14 Metinde "dinsiz" Şeklinde yazılmıştır.

15 Metinde "ārŐŷ" Şeklinde yazılmıştır.

hayvānlara; ve taze üzümün¹⁶ kabuğın ve kirasın¹⁷ çekirdeğin çıkarup avucı içine alduktan sonra yine sofraya içine döken murdārlara; ve kezā echel-i halk Allahdan olup āherūn yañlışına ta'n iden eşeklere; ve namāz kılmayıp nümāyiş için elinde tesbīh götüren münāfiqlara; ve dünyāda bir pişe ihtiyār itmeyüp her kağı şan'atı müzākere iderler ise andan haber virüp yine de elinden bir şan'at gelmeyen hūmekāya; ve kezā ihtiyārıyla cellāda şakird olan bi-din ü bi-merhametlere; ve ilikleme(?) meshi dönderüp tiz eskimesün diyü nev-mest bulamazdan öbür tarafını giyen eşeklere; ve 'avreti /7 yanında tonsuz yaturken "baña fulān şey'i vir!" diyen bi-'ārlara; ve bāzār içinde kāfir ve Yehūdī t̄āifesinden şarāb aqçesi isteyen bi-hayālara; "Ben cüvāna ancak dīdār 'āşıkıyım miyānından aşağı el urmam!" diyen sefīh, maḥbūb, dōst, yārānlara; ve bir cüvāna yā bir nigāra 'āşık geçinüp temām murādı üzre ele getürdükde şadākat kaydına düşüp fırsatı gānimet bilmeyen mecnūn süfehāya; ve nice nice hīdmetleri var iken ta'til idüp behr-i yevm kaḥvehāneye gelüp kendüyi unutup aḥvālın perīşān iden tenbel ve nuḥūset tiryākilere; ve daḥi bir kibāruñ yanına şokilup dāimā kendüyi, yüzine söz söyle böyle söz(?), medḥ ü müdāhane eyleyen bi-mezākālara; ve bir kibār meclisine varup kendüye duḥān getürdüklerinde nūş iderken nefis ve nazīf yaşdıklar dibine tüküren eşekden ebterlere; ve her gün bir güne libās giyüp illere göstermek ile muḳayyed olan güç ile görmüşlere;

Hāşıl-ı kelām, *Nefsü'l-Emr* de ancak baña dokunmuş diyen süfehāya; ve *Nefsü'l-Emr* içinde 'aybını bilüp de ol 'aybdan kesilmeyen şıgırlara; ve bi'l-cümle bunları gözetmeyüp ve bu 'uyübla muttaşif olanı bulsam toḳsan dāne kelb-i 'aqūra toladurdum.

Maḥāşıl-ı kelām ve netice-i merām insān insān olduğı ḥaseb ile bu mezkūr 'avāyibden kādir olduğı kadarca ictināb ve perhīz ve ihtirāz lāzımdur; belki ehem ve mühim ve elzemdür. İmdi ādāb-ı ḥulḳı beyān ve ḥāşıyyetin 'ayān itmek lāzım geldiği ecelden lā-cerem 'alā-ḳadri't-ḫāka bu faşl-ı ḥitāb-ı müstetāba şürü' yüzünden böyle ketb olundu. 'Amel eyliyen yārān-ı bā-şafā ve ihvān-ı pūr-vefā bizi ḥayr du'ādan ferāmūş itmeyeler.

16 Metinde "üzümün" şeklinde yazılmıştır.

17 Metinde "kirasın" şeklinde yazılmıştır.